

Kvinnor, *sharia* och den

TEXT: JONAS SVENSSON*

Kvinnors situation i Afghanistan var ett vanligt tema i medierna under den tid talibanerna satt vid makten i landet. Deras version av islamisk könspolitik överträffade till och med de värsta rasistiska nidsbilderna av islamiskt kvinnoförtryck. Sedan talibanregimen fallit har det blivit glesare mellan rapporterna. Den nya regimen är medveten om den i världen spridda bilden av Afghanistan som ett helvete för kvinnor.

Den arbetar aktivt för att motverka denna bild. Samtidigt är det uppenbart att många områden i landet är präglade av en patriarkalisk samhällsstruktur och att den vardagliga situationen för kvinnor inte ändrats nämnvärt i och med regimskiftet.

Denna artikel behandlar dock inte kvinnors faktiska situation i Afghanistan i dag. Istället vill jag ge en allmän beskrivning av problematiken kring islam och kvinnors mänskliga rättigheter, såsom de senare formulerats i internationella dokument.

Utifrån denna beskrivning kommer jag att se närmare på landets nya konstitution (i engelsk översättning). En konstitution är visserligen bara bokstäver på ett papper så länge som det inte finns en stark stat, med ett fungerande rättsväsende, som kan genomdriva dess innehåll i praktiken. Afghanistan av i dag är inte en stark stat, men konstitutionens innehåll väcker flera frågor av principiellt intresse.

Kvinnor diskrimineras världen över. Detta gäller även muslimska kvinnor. I många fall är formerna för förtryck och diskriminering detsamma oavsett kvinnors religionstillhörighet. Detta är något som ofta glöms bort. En hinduisk kvinna på den indiska landsbygden, eller en kristen kvinna på den egyptiska landsbygden, lever under liknande förhållanden som deras kvinnliga muslimska grannar.

BORJE ALMQVIST

Det råder ingen brist på exempel på patriarkala samhällssystem i historia och nutid.

Det råder ingen brist på exempel på patriarkala samhällssystem i historia och nutid. Religion, oavsett vilken religion, har ofta fungerat som ett sätt att rättfärdiga dessa system.

På en nivå finns dock en specifik religiös problematik i förhållande till muslimska kvinnors mänskliga rättigheter. Mänskliga rättigheter som begrepp i internationell rätt bygger på individens rättigheter visavi den sekulära staten. Statens uppgift är att ge

nom lagstiftning garantera att dessa rättigheter ges till alla individer på jämlik basis. Grundläggande är här alltså att staten har rätt och dessutom makt att lagstifta inom alla områden. Den sekulära lagstiftningen är dock i många muslimska länder begränsad.

Islamisk rätt, i mer eller mindre "moderniserad" form, tillämpas inom vissa områden. För de flesta muslimska länder gäller detta inom familjerätten. Situationer kan uppstå, och har upp-

nya konstitutionen

stätt, där internationell standard på människorättsområdet hamnar i konflikt med Guds Lag, sharia.

I enlighet med traditionella tolkningar av sharia gäller olika lagar för män och kvinnor inom familjerätt och arvsrätt.

Några exempel: Generellt sett är det enklare för maken än för hustrun att ta ut skilsmässa. Polygami är tillåten, med hänvisning till Koranen, men endast för män. Muslimska män kan gifta sig med icke-muslimska kvinnor som tillhör ”bokens folk” till exempel judar eller kristna. Motsvarande rätt saknas för muslimska kvinnor. Dessa förhållanden återspeglas i familjerätten i de flesta muslimska länder.

Kvinnor diskrimineras också i andra avseenden med hänvisning till sharia. I vissa länder kan en kvinna till exempel inte ansöka om pass, eller resa till utlandet, utan sin makes eller annan manlig förmyndares tillstånd. Slöjtvång och begränsningar i rörelsefriheten gäller för kvinnor i enstaka länder.

Ibland försvårar hänsynstagande till klassisk islamisk rätt införandet av lagar mot diskriminering och övergrepp. Hustrumisshandel är till exempel svår att beivra i lag, givet den traditionella tolkningen att män har rätt att aga sina hustrur i uppfostringssyfte. Det bör i förbigående noteras att de klassiska tolkningarna presenterade ovan inte står oemotsagda i dag.

Den ovan beskrivna situationen är problematisk i förhållande till kvinnors mänskliga rättigheter. Flera muslimska stater med uttalad ambition att genomdriva Guds vilja på jorden inom sina gränser har följdriktigt inte ratificerat FN:s kvinnokonvention från 1979. Här kan nämnas Saudiara-

bien, Iran och Sudan. Konventionen ställer hårda krav på icke-diskriminering på basis av kön, inte minst inom familjen. De länder som har ratificerat har nästan alla fört in reservationer med hänvisning till att sharia inte tillåter fullständig jämlikhet, framför allt inom familjerättsens område.

Afghanistan skrev under kvinnokonventionen 1980. Av förklarliga skäl blev det under perioden därefter

inte läge för ratificering. Men den 5 mars 2003 tog dock den nya regimen det formella beslutet att i allt väsentligt acceptera och följa konventionens innehåll. Inga reservationer åtföljde åtagandet. Det senare är alltså ovanligt, men

helt i linje med vad som står att läsa i konstitutionen från förra året.

Internationella konventioner och mänskliga rättigheter nämns specifikt i artikel 7. Afghanistan åtar sig att följa dessa. Vidare kan man läsa i artikel 22: ”Alla former av diskriminering och distinktion mellan afghanska medborgare ska vara förbjuden. Afghanska medborgare, mannen och kvinnan, har lika rättigheter och skyldigheter inför lagen”

Så långt är alltså allt frid och fröjd. Men Afghanistan är också enligt konstitutionens första artikel en islamisk republik, vilket ytterligare poängteras i artikel 2. Artikel 3 är särdeles intressant i sammanhanget: ”Ingen lag i Afghanistan ska gå emot grunderna och innehållet i den heliga religionen islam”**.

Konstitutionen nämner inte familjerättsens innehåll och administration. Åtminstone inte direkt. Det finns dock antydningar om att den sunnitiska hanafitiska rättstraditionen ska ha en särställning i rättsväsendet (artikel 130).

I artikel 131 finns en antydning om att familjerätten ska vara knuten till sharia. Den shiitiska minoritetens familjerätt ska enligt denna artikel administreras i enlighet med den egna rättsskolan.

Mot bakgrund av den genomgång som gjorts ovan finns alltså en potentiell konflikt inbyggd i själva konstitutionen. Å ena sidan ska man enligt konstitutionen respektera internationella konventioner om icke-diskriminering på basis av kön. Konventionstexten uttrycker denna princip tydligt. Samtidigt ska man inom vissa områden tillämpa ett rättssystem, sunnitiskt såväl som shiitiskt, vars innehåll traditionellt präglats just av en särskiljning av mäns och kvinnors rättigheter och skyldigheter.

Enligt internationella människorättsexperter är existerande system av denna art oförenliga med kvinnors mänskliga rättigheter. Kvinnokonventionen kräver att stater lagstiftar för att motverka diskriminering. Frågan är hur man kommer att bedöma nya lagar inom detta område mot bakgrund av artikel 3 i konstitutionen. Det finns exempel på muslimska försök att harmonisera islam med internationella mänskliga rättigheter, genom en radikal omtolkning av Koranen och sunna.

Om konstitutionen ska följas i detalj, är det nog sådana, ofta mycket kontroversiella, omtolkningar som krävs. En sak är dock säker: Arvet från talibanerna gör att Afghanistan, kanske mer än något annat muslimskt land, kommer att granskas under det internationella samfundets lupp vad gäller respekten för kvinnors mänskliga rättigheter. ■

* Jonas Svensson är teologie doktor i religionshistoria med islamologisk inriktning. Jonas har undervisat inom islamologi, mellanösternkunskap och religionsvetenskap på teologiska institutionen i Lund. Hans avhandling har titeln *Women's human rights and Islam*.

** Den engelska översättningen lyder: "No law shall contravene the tenets and provisions of the holy religion of Islam".

” Hustrumisshandel är till exempel svår att beivra i lag, givet den traditionella tolkningen att män har rätt att aga sina hustrur i uppfostringssyfte.